

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право
УДК 342.9/342.56

Добош Зоряна Андріївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти

Національного університету «Львівська політехніка»

Dobosh Zoryana

PhD in Law, Associate Professor

Educational-Scientific Institute of Law, Psychology and Innovative Education

Lviv Polytechnic National University

ORCID: 0000-0002-3680-7207

**ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ СУДОВОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ**

**ПОНЯТИЕ И ОСОБЕННОСТИ СУДЕБНОГО КОНТРОЛЯ В СФЕРЕ
ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ**

**CONCEPT AND CHARACTERISTICS OF JUDICIAL CONTROL IN
THE SPHERE OF PUBLIC ADMINISTRATION**

***Анотація.** У статті здійснено аналіз поняття судового контролю у сфері публічного управління, ідентифіковано основні особливості цього контролю, висвітлено його зміст. Окреслено місце судового контролю в системі державного контролю. Розглянуто способи забезпечення законності в контексті сучасних змін сфери публічного управління.*

Загалом судовий контроль розглянуто в контексті публічно-правових трансформацій в Україні, зокрема змін системи публічного управління в державі на засадах транспарентності, демократизму, переоцінки ролі

державного примусу в адміністративному праві та потреби посилення відкритості управлінської діяльності у державі.

Охарактеризовано загальний зміст терміну «контроль», окреслено співвідношення правових категорій «судовий контроль» та «правосуддя».

Обґрунтовано, що судовий контроль втілюється в життя через юрисдикційну діяльність суду, зокрема, що судовий контроль є потужним способом забезпечення законності при розгляді спорів фізичних та юридичних осіб зі суб'єктами владних повноважень в порядку адміністративного судочинства, наприклад в ході оскарження їхніх правових актів (нормативно-правових та індивідуальних), дій чи бездіяльності, реалізації ними делегованих повноважень, спорів за зверненнями інших суб'єктів публічного управління.

Представлено основні різновиди зовнішнього прояву судового контролю у сфері публічного управління (прямий та непрямий судовий контроль).

Наголошено, що судовий контроль переслідує мету відновлення режиму законності, захисту прав та законних інтересів громадян, задоволення яких відбувається в процесі реалізації публічного управління, усунення можливих адміністративних, дисциплінарних правопорушень, злочинів, пов'язаних зі зловживанням службовим становищем, неналежним виконанням посадових обов'язків та, водночас, реалізацію превентивної функції (загальної та спеціальної превенції) щодо недопущення здійснення вказаних порушень та притягнення посадових осіб органів публічного управління до юридичної відповідальності у разі їхнього вчинення, здійснення виховного впливу щодо посадових осіб органів публічного управління.

Ключові слова: *судовий контроль, публічне управління, правосуддя, органи публічного управління, суд.*

Аннотация. В статье проведен анализ понятия судебного контроля в сфере публичного управления, идентифицированы основные особенности этого контроля, его содержание. Обозначено место судебного контроля в системе государственного контроля. Рассмотрены способы обеспечения законности в контексте современных изменений в сфере публичного управления.

В целом судебный контроль рассмотрен в контексте публично-правовых трансформаций в Украине, в частности, изменений системы публичного управления в государстве на основе транспарентности, демократизма, переоценки роли государственного принуждения в административном праве и необходимости усиления открытости управленческой деятельности в государстве.

Охарактеризовано общее содержание термина «контроль», обозначено соотношение правовых категорий «судебный контроль» и «правосудие».

Обосновано, что судебный контроль воплощается в жизнь через юрисдикционную деятельность суда, в частности, судебный контроль является мощным способом обеспечения законности при рассмотрении споров физических и юридических лиц с субъектами властных полномочий в порядке административного судопроизводства, например в ходе обжалования их правовых актов (нормативно-правовых и индивидуальных), действий или бездействия, реализации ими делегированных полномочий, споров за обращениями других субъектов публичного управления.

Представлены основные разновидности внешнего проявления судебного контроля в сфере публичного управления (прямой и косвенный судебный контроль).

Подчеркнуто, что судебный контроль преследует цель восстановления режима законности, защиты прав и законных интересов граждан, удовлетворение которых происходит в процессе реализации

публичного управления, устранение возможных административных, дисциплинарных правонарушений, преступлений, связанных со злоупотреблением служебным положением, ненадлежащим исполнением должностных обязанностей и, в то же время, реализацию превентивной функции (общей и специальной превенции) по недопущению осуществления указанных нарушений и привлечения должностных лиц органов публичного управления к юридической ответственности в случае их совершения, осуществления воспитательного влияния на должностных лиц органов публичного управления.

Ключевые слова: *судебный контроль, публичное управление, правосудие, органы публичного управления, суд.*

Summary. *The article analyzes the concept of judicial control in the field of public administration, identifies the main features of this control, and highlights its content. The place of judicial control in the system of state control is outlined. Ways of ensuring legality in the context of modern changes in the field of public administration are considered.*

In general, judicial control is considered in the context of public legal transformations in Ukraine, in particular changes in the system of public administration in the state on the basis of transparency, democracy, reassessment of the role of state coercion in administrative law and the need to strengthen the openness of management activities in the state.

The general meaning of the term «control» is characterized, the relationship between the legal categories «judicial control» and «justice» is outlined.

It is substantiated that judicial control is implemented through the jurisdictional activity of the court, in particular, that judicial control is a powerful way of ensuring legality in the consideration of disputes between individuals and legal entities with subjects of authority in the order of administrative proceedings,

for example, in the course of challenging their legal acts (regulatory and individual), actions or inaction, implementation of their delegated powers, disputes on appeals of other subjects of public administration.

The main types of external manifestation of judicial control in the field of public administration (direct and indirect judicial control) are presented.

It was emphasized that judicial control pursues the goal of restoring the regime of legality, protecting the rights and legitimate interests of citizens, the satisfaction of which occurs in the process of implementing public administration, eliminating possible administrative and disciplinary offenses, crimes related to abuse of official position, improper performance of official duties and, at the same time, the implementation of the preventive function (general and special prevention) regarding the prevention of the specified violations and the bringing of officials of public administration bodies to legal responsibility in case of their commission, the exercise of educational influence on the officials of public administration bodies.

Key words: *judicial control, public administration, justice, public administration bodies, court.*

Постановка проблеми. Досягнення ефективної реалізації стратегічних завдань держави та її органів, застосування найкращих способів використання ресурсів певного суспільства та ресурсів його членів потребує постійного контролю з боку незалежних інституцій, заснованого на принципах системності та прозорості, ефективності та оперативності апробації практичних заходів за результатами його здійснення.

Перед державою постало завдання щодо перегляду сучасної системи судового контролю у сфері публічного управління в контексті публічно-правових трансформацій в Україні, зокрема змін системи публічного управління в державі на засадах транспарентності, демократизму,

переоцінки ролі державного примусу в адміністративному праві та потреби посилення відкритості управлінської діяльності у державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти проблеми судового контролю у сфері публічного управління висвітлені в працях відомих вчених, серед яких Авер'янов В.Б. [1, с. 226-228], Кондратьєв О.В. [2, с. 4], Кравчук В.М. [3], Ржепецька К. М. [4, с. 366], Стеценко С. Г. [5, с. 207] та інші. Проте проблема ідентифікації поняття та особливостей судового контролю у сфері публічного управління в аспекті сучасних змін публічно-правових відносин в Україні потребує перегляду та додаткового наукового аналізу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз поняття та особливості судового контролю у сфері публічного управління.

Виклад основного матеріалу. Досягнення ефективної реалізації стратегічних завдань держави та її органів, застосування найкращих способів використання ресурсів певного суспільства та ресурсів його членів потребує постійного контролю з боку незалежних інституцій, заснованого на принципах системності та прозорості, ефективності та оперативності апробації практичних заходів за результатами його здійснення.

Контроль є важливим складовим елементом системи способів забезпечення законності та засобом досягнення ефективності публічного управління загалом.

Сам термін «контроль» науковцями пов'язується з реалізацією певної перевірки чи обліку, спостереженням, здійсненням певної наглядової діяльності [6, с. 318].

Контрольна діяльність, як правило, здійснюється щодо керованої системи задля оптимізації її функціонування та прийняття ефективних управлінських рішень.

Зміст контролю проявляється через спостереження та перевірку функціонування об'єкта контролю задля виявлення рівня відповідності його певним, в тому числі законодавчим, вимогам та виявлення потенційної можливості порушення ним нормативно визначеного порядку функціонування.

Різноманітність суб'єктів реалізації та зовнішніх проявів змісту цього способу забезпечення законності протягом багатьох років дозволяло представникам вітчизняної адміністративно-правової науки традиційно виділяти державний та громадський контроль [5, с. 196].

При цьому авторами констатовалося, що державний контроль становить певну складну цілісну систему. У її структурі поряд з президентським, парламентським контролем, контролем з боку органів виконавчої влади слід виокремлювати й судовий контроль [5, с. 196; 7].

Не відкидаючи досягнень вітчизняної адміністративно-правової науки, все ж таки слід розглядати сучасні способи забезпечення законності в контексті публічно-правових трансформацій в Україні. Становлення системи публічного управління в Україні на засадах транспарентності, демократизму, переоцінка ролі державного примусу в адміністративному праві та розуміння потреби посилення відкритості та діалогічності управлінської діяльності в нашій державі, схиляє сучасних науковців говорити про публічний контроль як найбільш широку категорію, у якій слід виокремлювати державний, громадський, муніципальний та міжнародний контроль.

При цьому судовий контроль як невід'ємна складова публічного та державного контролю служить гарантуванню верховенства права й законності у державі та здатна реалізовуватися за умови недостатньої ефективності інших різновидів публічного контролю [3].

У контексті такого поділу судовий контроль чітко дефініює Н.М. Чепурнова. Вона його трактує конституційно закріпленою специфічною

правовою формою втілення в життя контрольної функції держави через реалізацію судової влади. За таких умов завданням судового контролю є охорона конституційного ладу, правових можливостей громадянського суспільства та його членів, їхнього відновлення у разі порушення, гарантування законності та верховенства Конституції України, яка реалізується через спеціальні процедури та в особливому процесуальному порядку.

Реалізація цієї контрольної функції досягається через загальний контроль під час розгляду кримінальних, цивільних та адміністративних справ, спеціалізований судовий контроль, зокрема той, що втілюється в ході здійснення адміністративного судочинства, та конституційний контроль, здійснення якого є головним завданням Конституційного Суду України.

Реалізація судового контролю відбувається через усю судову систему нашої держави. Ця система спрямована на реалізацію судового контролю задля максимального захисту прав людини, забезпечення законності публічного управління. Одним з її завдань є оцінка фактів порушення прав людини органами публічного управління та їх посадовими особами, відновлення порушених прав та забезпечення притягнення винних до відповідальності.

Здійснення судового контролю є прямим наслідком реалізації ст. 55 Конституції України, що гарантує громадянам право на звернення до суду зі скаргами на дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, та положень Закону України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 року № 393/96-ВР.

Цілком слушно, що судовий контроль втілюється в життя через юрисдикційну діяльність суду, що має на меті перевірку нормативно-правових актів органів публічного управління, протидію незаконному обмеженню прав людини або вирішенню конфліктів між державними органами, тощо [2, с. 4].

Він стосується врегульованої процедури юрисдикційної діяльності судів та судового процесу, перевірки в його рамках правових та фактичних обставин справи, дослідження доказів.

Юрисдикційна функція суду втілюється через можливість судових органів здійснювати правосуддя, виносити компетентне рішення та забезпечувати його реалізацію, а правосуддя відзначається вітчизняними авторами як найдосконаліший засіб захисту законних інтересів держави і людини [8].

Судовий контроль тісно пов'язаний з процесом оцінювання законності дій, рішень, правових актів органів публічного управління, правомірності діяльності їхніх посадових осіб, виявленням незаконних обмежень чи порушень правових можливостей членів суспільства у сфері публічного управління, причин цих порушень і превентивних заходів на майбутнє. Тобто через судовий контроль реалізується пряма чи опосередкована перевірка правомірності публічно-управлінських рішень задля відновлення режиму законності й відновлення порушених прав [1, с. 226-228].

Зміст судового контролю визначається специфікою функціонування та завданнями суб'єктів його реалізації. Реалізація контрольних функцій суду у сфері державного управління можлива через перевірку Конституційним Судом України конституційності законів та нормативно-правових актів Верховної ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та Верховної ради Автономної Республіки Крим, чинних міжнародних договорів, відповідності вимогам закону діяльності органів публічного управління (посадових осіб), порушення питання про усунення недоліків у їх роботі, виявлених у процесі розгляду кримінальних та цивільних справ, справ, що слухаються в порядку господарського судочинства [5, с. 207].

Попри такий широкий перелік зовнішніх проявів судового контролю, не менш важливим є адміністративно-правовий аспект його реалізації. Так, судовий контроль є потужним способом забезпечення законності при

розгляді спорів фізичних та юридичних осіб зі суб'єктами владних повноважень в порядку адміністративного судочинства, наприклад в ході скасування їхніх правових актів (нормативно-правових та індивідуальних), дій чи бездіяльності, реалізації ними делегованих повноважень, спорів за зверненнями інших суб'єктів публічного управління, справ, що стосуються проходження державної служби чи пов'язані з виборчим процесом, тощо.

Слушно відзначають вітчизняні автори й те, що в ході реалізації контрольної діяльності, судові органи здійснюють профілактику різного роду деліктів. Вона проявляється через виявлення причин і умов порушення законодавства, прав і свобод людини і громадянина й їхнє усунення задля недопущення у майбутньому таких правопорушень та підтримання правопорядку в державі загалом [7].

При цьому слід розрізняти основні різновиди зовнішнього прояву судового контролю у сфері публічного управління. Так, прийнято виокремлювати прямий та непрямий судовий контроль.

Перший стосується вирішення юридичної долі управлінських актів (індивідуальних чи нормативно-правового характеру), щодо яких здійснюється судом перевірка законності [9, с. 12]. Це свого роду функціональний засіб забезпечення захисту прав і свобод учасників правовідносин за участі органу публічного управління [4, с. 366].

Другий різновид, натомість, втілюється в ході оскарження не самого управлінського акта, а дій чи бездіяльності, що пов'язані з його реалізацією [4, с. 366].

При цьому питання законності правового акта судом не розглядається [1, с. 224-225]. Непрямий судовий контроль у сфері публічного управління можливий й в ході розгляду інших категорій справ судами (кримінальних, цивільних), коли судом виявляється порушення органом публічної адміністрації та його посадовими особами вимог чинного законодавства.

Загалом судовий контроль доволі часто називають формою здійснення правосуддя, а його реалізація розглядається науковцями як провідна функція судової влади, що суттєво вирізняється нарівні з іншими функціями: правосуддя, роз'яснення, організації, інформування, тощо [10, с. 88-92].

Її практичне значення є найважливішою гарантією забезпечення захисту правових можливостей громадян, неможливості незаконного втручання владних інституцій в суспільні процеси та правовідносини членів суспільства, охорони закону загалом.

Цікавим є підхід В. Нажимова, який вказував на самостійну контрольну функцію судових органів, котру необхідно вважати специфічним засобом реалізації правосуддя [11, с. 19-21] та доцільно диференціювати на кількох рівнях (загальному, що охоплює конституційне, кримінальне, адміністративне, цивільне, господарське, та одиничному, в якому ідентифікується судовий контроль, що постає формою реалізації правосуддя [12, с. 22-28].

Фундаментальні ознаки судового контролю можна ідентифікувати в ході порівняння його з управлінським контролем загалом.

З цього приводу В.Б. Авер'янов слушно провів порівняльний аналіз цих правових категорій за низкою критеріїв, до яких автор відніс сферу та обсяг контрольної функції, специфіку суб'єктів та об'єктів контролю, цільову спрямованість та його функціональне призначення [1, с. 226-228].

Принциповою є різниця сфер реалізації контрольних функцій. Особливістю судового контролю є те, що він за своєю формою є завжди зовнішнім, поширюється на сферу правосуддя та стосується законності функціонування органів публічного управління, в той час, коли управлінський контроль буває зовнішнім і внутрішнім й поширюється на сферу управління загалом, стосується дотримання органами публічного управління не лише вимог закону, але й приписів і рішень вищого у підпорядкуванні органу чи його посадових осіб, перевірки ефективності

управлінських процесів. Досягнення мети підвищення ефективності управлінських процесів є лише побічним чинником, досягнення якого стає можливим завдяки його реалізації.

Цікавим є порівняння етапності, структури реалізації управлінського контролю загалом та судового зокрема.

Загалом управлінський контроль має специфічну структуру зі своєрідними етапами і стадіями, може проявлятися як попередній, поточний і наступний контроль.

Натомість судовий контроль не характеризується певною етапністю, а зумовлений процесом розгляду справи судом, як правило, є винятково поточним чи наступним і стосується реалізованих публічно-правових відносин, чи тих, що наявні в момент розгляду справи судом, коли управлінські рішення перебувають у процесі їхнього виконання [1, с. 226-228].

Загалом, узагальнивши особливості судового контролю у сфері публічного управління, можемо констатувати наступне:

1) форма прояву такого контролю є зовнішньою та стосується законності функціонування органів публічного управління, дотримання законів та підзаконних нормативно-правових актів в процесі публічного управління, що реалізується в рамках правосуддя загалом;

2) він переслідує мету відновлення режиму законності, захисту прав та законних інтересів громадян, задоволення яких відбувається в процесі реалізації публічного управління, усунення можливих адміністративних, дисциплінарних правопорушень, злочинів, пов'язаних зі зловживанням службовим становищем, неналежним виконанням посадових обов'язків та, водночас, реалізацію превентивної функції (загальної та спеціальної превенції) щодо недопущення здійснення вказаних порушень та притягнення посадових осіб органів публічного управління до юридичної відповідальності у разі їхнього вчинення, здійснення виховного впливу

щодо посадових осіб органів публічного управління;

3) він не переслідує мети підвищення ефективності управлінських процесів, хоча досягнення цього відбувається загалом через позитивний судовий вплив на управлінські процеси в державі;

4) він не має ознак системності та ініціюється судом чи членами суспільства у конкретному випадку порушення режиму законності в процесі здійснення публічного управління;

5) судовий контроль реалізується без спеціальних субординаційних зв'язків з підконтрольними інституціями, в силу того, що суд наділений спеціальним правовим статусом, є незалежним від інших державних інституцій, а сфера функціонування судових органів тісно пов'язана з контролем за законністю публічно-правових відносин загалом;

6) судовий контроль реалізується через виявлення порушень режиму законності у сфері публічного управління, в ході розгляду різних категорій справ, через розгляд спорів фізичних та юридичних осіб зі суб'єктами владних повноважень в порядку адміністративного судочинства, зокрема щодо оскарження їхніх нормативно-правових та індивідуальних актів публічного управління, дій чи бездіяльності, реалізації ними делегованих повноважень, спорів, через застосування профілактичних заходів, окреслених в процесі прийняття окремих ухвал в специфічних формах, визначених особливостями судового процесу та окремих процесуальних дій в рамках судочинства;

7) суб'єктами реалізації судового контролю є усі ланки системи судоустрою нашої держави, а саме місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд (окружні суди, окружні господарські суди, окружні адміністративні суди, а також вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ (Вищий суд з питань інтелектуальної власності, Вищий антикорупційний суд)). Важливим повноваженням в цій сфері володіє й Конституційний суд як орган

конституційної юрисдикції, що гарантує верховенство Конституції України в нашій державі.

Висновки. Реалізація судового контролю за діяльністю органів публічного управління є важливою умовою досягнення максимальної ефективної публічного управління в Україні загалом. В сучасних умовах потрібне посилення судового контролю у сфері публічного управління в контексті публічно-правових трансформацій в Україні, кардинальних змін системи публічного управління в державі.

Література

1. Авер'янов В.Б.. Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики. Київ, 2003. 384 с.
2. Кондратьєв О.В. Організаційно-правові проблеми судового контролю: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура. Харків, 2005. 21 с.
3. Кравчук В.М. Поняття та зміст публічного контролю у сучасній державі. *Науково-практична Інтернет-конференція*. 2014. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=930%3A13101
4. Ржепецька К. М. Судовий контроль як адміністративно-правовий засіб захисту прав і свобод людини. *Форум права*. 2009. № 2. С. 364–368.
5. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навчальний посібник. Київ : Атіка, 2007. 624 с.
6. Яременко В. Новий тлумачний словник української мови : у 4 томах / В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : АКОНІТ, 2001. Т. 2 : Ж-ОБД 2001. 912 с.
7. Цепенда В. М. Класифікація видів державного контролю. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1613>

8. Зміст судового контролю за забезпеченням законності державного управління. URL: <https://lawbook.online/administrativnoe-pravo-ukrainyi/zmist-sudovogo-kontrolyu-zabezpechennyam-52814.html>
9. Бородін І. Л. Адміністративно-правові засоби захисту прав та свобод людини і громадянина: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2004. 405 с.
10. Штогун С. Функції та повноваження судової влади. *Юридична Україна*. 2008. № 4. С. 88–92.
11. Нажимов В. П. Суд как орган правосудия по уголовным делам в СССР : автореф. дисс. ... доктора юрид. наук : спец. 12.715 «Уголовное право и уголовный процесс». Л., 1971. 42 с.
12. Сапельнікова Ю. О. Теоретичні питання судового контролю за оперативно–розшуковою діяльністю. *Адвокат*. 2010. № 11 (122). С. 22–28.

References

1. Averianov V.B.. Derzhavne upravlinnia: problemy administratyvno-pravovoi teorii ta praktyku. Kyiv, 2003. 384 s.
2. Kondratiev O.V. Orhanizatsiino-pravovi problemy sudovoho kontroliu: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.10 – sudoustrii; prokuratura ta advokatura. Kharkiv, 2005. 21 s.
3. Kravchuk V.M. Poniattia ta zmist publichnoho kontroliu u suchasni derzhavi. Naukovo-praktychna Internet-konferentsiia. 2014. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=930%3A13101
4. Rzhpetska K. M. Sudovi kontrol yak administratyvno-pravovi zasib zakhystu prav i svobod liudyny. *Forum prava*. 2009. № 2. S. 364–368.
5. Stetsenko S. H. Administratyvne pravo Ukrainy : navchalnyi posibnyk. Kyiv: Atika, 2007. 624 s.

6. Iaremenko V. Novyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy : u 4 tomakh / V. Yaremenko, O. Slipushko. Kyiv : AKONIT, 2001. T. 2 : Zh-OBД 2001. 912 s.
7. Tsependa V. M. Klasyfikatsiia vydiv derzhavnoho kontroliu. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok. 2019. № 9. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1613>
8. Zmist sudovoho kontroliu za zabezpechenniam zakonnosti derzhavnoho upravlinnia. URL: <https://lawbook.online/administrativnoe-pravo-ukrainyi/zmist-sudovogo-kontrolyu-zabezpechennyam-52814.html>
9. Borodin I. L. Administratyvno-pravovi zasoby zakhystu prav ta svobod liudyny i hromadianyna: dys. ... doktora yuryd. nauk : 12.00.07. Kharkiv, 2004. 405 s.
10. Shtohun S. Funktsii ta povnovazhennia sudovoi vlady. Yurydychna Ukraina. 2008. № 4. S. 88–92.
11. Nazhimov V. P. Sud kak organ pravosudiya po ugovolnym delam v SSSR : avtoref. diss. ... doktora yurid. nauk : spets. 12.715 «Ugovolnoe pravo i ugovolnyy protsess». L., 1971. 42 s.
12. Sapielnikova Yu. O. Teoretychni pytannia sudovoho kontroliu za operatyvno–rozshukovoiu diialnistiu. Advokat. 2010. № 11 (122). S. 22–28.